

*Зінчук Р. С.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**Волинського національного університету імені Лесі Українки**Шульська Н. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри соціальних комунікацій**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

РЕДАГУВАННЯ НАЙТИПОВІШИХ СИНТАКСИЧНИХ ПОМИЛОК У МОВІ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Анотація. У статті проаналізовано найпоширеніші помилкобезпечні явища журналістських текстів друкованих ЗМІ, що виникають на синтаксичному рівні. Дослідження проведене на фактичному матеріалі, вилученому способом суцільного обстеження волинських видань: «Волинь-нова», «Волинська газета», «Луцький замок», «Віче», «Сім'я і дім», «Волинські новини» (як друковане медіа функціонує із 2016 року). Виявлено в газетних текстах приклади лінгвістичних відхилень від чинних норм української літературної мови на рівні синтаксису. Класифіковано негативний матеріал відповідно до сучасного поділу лінгвоанормативів. Докладно окреслено ступінь мовного ризику неточностей на рівні простого та складного речення, з'ясовано причини їхньої появи. Описано найбільш типові помилкобезпечні місця, укладено для редакторів банк даних зафіксованих синтаксичних анормативів. Також запропоновано покрокові рекомендації для вдосконалення процесу редагування та підвищення рівня мовної грамотності друкованих ЗМІ. Установлено, що на рівні простого речення найвищу частотність мають помилки, пов'язані з уживанням головних членів речення; часто трапляються відхилення у використанні відокремлених членів речення; присутні інверсовані синтаксичні конструкції; бувають випадки ненормативного оформлення однорідних членів речення. Інші анормативи нечисленні. На рівні складного речення домінують помилки в оформленні підрядних означальних частин у складнопідрядних реченнях, менш поширені неточності в уживанні сполучних засобів, що поєднують кілька підрядних частин та інші фактично одиничні випадки. Зауважено, що покращенню процесу редагування та підвищенню комунікативної ефективності медіатексту має сприяти використання працівниками редакцій протипомилкового апарату, що містить дані про найтипівіші анормативні місця на синтаксичному рівні.

Ключові слова: редагування, синтаксична помилка, мова ЗМІ, складне речення, просте речення, анорматив.

Постановка завдання. Процес редагування передбачає декілька етапів опрацювання тексту. Найперше потрібно цілісно ознайомитись із матеріалом, аби зрозуміти його зміст, визначити стиль написання, авторську манеру (якщо така присутня) та журналістський жанр. Тоді вже відповідно до названих характеристик твору можна переходити до його «шліфування». Проте на цій процедурі час економити не варто, оскільки часто

це стає основною причиною мовних «огріхів» газетного тексту. Методика першого читання може бути різною, залежно від навик редактора та особливостей його сприймання інформації. Головне правило едиторики – ніколи не починати правити текст відразу, не ознайомившись із його змістом та архітектонікою. Наступний етап полягає в усуненні логічних та фактичних помилок, а також у вдосконаленні мовностилістичної структури тексту. Тут доречно забезпечити виразність, чіткість, доступність, послідовність викладу, відповідність лексичного ряду думкам автора та загальній стилістиці твору. Незважаючи на «вільну» манеру написання тексту, редактор повинен стежити за тим, аби твір відповідав літературним нормам державної мови. Він мусить не допускати зловживання розмовною лексикою (жаргонізмами, сленгом, суржиковими утвореннями тощо), уживанням усталених штамів та канцеляризмів. Також доречно стежити за мотивами художніх засобів у журналістських публікаціях. Покращенню процесу редагування та підвищенню комунікативної ефективності медіатексту має сприяти використання працівниками редакцій протипомилкового апарату, що містить дані про найтипівіші анормативні місця.

Серед мовних помилок, присутніх у журналістських текстах, значне місце займають синтаксичні анормативи. Зважаючи на це, сьогодні актуальні наукові студії, у яких подано лінгвістичне обґрунтування синтаксичних відхилень від норм у проєкції на мову медіа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синтаксичні анормативи в мові ЗМІ неодноразово були об'єктом наукового вивчення таких дослідників, як Т. Бондаренко [1–6], Л. Боярської [7], М. Волощак [8], А. Капелюшного [9, 10], О. Сербенської [11]. Кілька типів синтаксичних помилок аналізує в статті А. Яворський [12]. Практичні поради щодо редагування авторського тексту журналістами й уникнення синтаксичних хиб дає О. Довженко в публікації на порталі «Медіалаб» [13]. Наші попередні розвідки також стосувалися дослідження синтаксичних неточностей на матеріалі текстів всеукраїнської газети «День» [14], а також помилок на рівні словосполучення [15] і частково редакторських неточностей в оформленні складних речень [16].

Постановка завдання. Мета статті – здійснити лінгвістичний аналіз синтаксичних хиб, наявних у волинських друкованих ЗМІ, окреслити ступінь мовного ризику зазначених анормативів. Для досягнення поставленої мети виконано такі

завдання: виявлено в газетних матеріалах приклади лінгвістичних відхилень від чинних синтаксичних норм української літературної мови; проаналізовано частотність помилок кожного типу та з'ясовано причини їхньої появи; простежено найбільш типові помилкобезпечні місця; укладено для редакцій газет банк даних зафіксованих мовних аномативів.

Джерельна база дослідження. Для вирішення поставлених у публікації завдань підібрано фактичний матеріал способом суцільного мовного обстеження таких волинських періодичних видань: «Волинь» (В-Н), «Сім'я і дім» (СіД), «Віче» (В), «Волинська газета» (ВГ), «Луцький замок» (ЛЗ) та «Волинські новини» (ВН) (функціонує як друкований ЗМІ із 2016 р.) за 2014–2019 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наша розвідка – частина комплексного наукового дослідження редакторської культури та інформаційної гігієни місцевого медіапростору (на матеріалі волинських друкованих та електронних ЗМІ). Усього в роботі схарактеризовано понад 1200 аномативних одиниць, вилучених методом суцільного обстеження волинських видань. Серед граматичних негативних явищ домінують синтаксичні аномативи, які складають 73 %, частка словотвірних помилок становить 15 % і морфологічних – всього 12 %.

До помилок на рівні простого речення відносимо насамперед порушення в узгодженні головних членів речення. Неодноразово натрапляємо на інверсовані сполуки. Прикладами таких аномативних місць в аналізованих виданнях є конструкції: *На все життя вразили* (нормативно: *вразила*) його особливості характеру (ВГ 4.03.19, 11); *У ніч з вівторка на середу із захопленої будівлі СБУ змогли* (треба: *змогла*) вийти 51 особа без зброї (ВГ 10.04.14, 5); *Близько 100 осіб зібрались* (нормативно: *зібралось*) на акцію (ЛЗ 11.02.16, 12); *Ковдра у мене було стягнута наполовину* (В 12–18.03.2015, 11) (треба: *Ковдра у мене була стягнута наполовину*), хоча нормативно цю конструкцію подати було б і так: *Ковдру у мене було стягнуто наполовину*. У цьому випадку можемо говорити як про помилку узгодження підмета й присудка на рівні простого речення, так і про порушення керування на рівні словосполучення. Також трапляються неточності у виборі числової форми присудка: *Стриптиз Кім з цього фільму, безперечно, пробували повторити багато-хто* (треба: *багато хто*) (СіД 12.02.2015, 5) (правильно: *Стриптиз Кім з цього фільму, безперечно, пробував повторити багато хто*); *Більшість бажать дивитися не два-три державні канали, а кілька десятків* (СіД 12.02.2015, 4) (потрібно: *Більшість бажає дивитися не два-три державні канали, а кілька десятків*) тощо.

На рівні простих ускладнених речень у волинських друкованих ЗМІ простежено випадки ненормативного розміщення відокремленого поширеного означення щодо означуваного іменника: *Через зміни до Податкового кодексу України, ухвалені торік, фермерські господарства та інші сільгоспідприємства опинилися на грані виживання* (В-Н 12.03.2015, 4); *В обласному конкурсі народно-інструментальної музики «Калинова сопілка», присвяченому 144-й річниці від дня народження Лесі Українки [...] одне з призових місць здобув ансамбль інструментальної музики педагогів Палацу учнівської молоді Луцька «Сузір'я»* (ЛЗ 12.03.2015, 6). Це можна легко виправити, якщо дієприкметникові звороти поставити в препозицію щодо означуваного іменника. Тож після редагування речення

можуть набути такого вигляду: *Через ухвалені торік зміни до Податкового кодексу України фермерські господарства та інші сільгоспідприємства опинилися на грані виживання. У присвяченому 144-й річниці від дня народження Лесі Українки обласному конкурсі народно-інструментальної музики «Калинова сопілка», [...] одне з призових місць здобув ансамбль інструментальної музики педагогів Палацу учнівської молоді Луцька «Сузір'я».*

В аналізованих медійних текстах зафіксовано декілька випадків, що засвідчують порушення в простому реченні, ускладненому відокремленою поширеною обставиною. Згідно із синтаксичною нормою, дієприслівникові звороти в таких конструкціях, виражаючи додаткову дію, відносяться як до дієслова-присудка, так і до підмета, тобто виконавець основної й другорядної дії спільний [17, с. 227]. Тому конструкції, де відокремлену обставину такого типу використано, а підмет відсутній, кваліфікуємо як помилкові. Наприклад: *Почувши таке, вирішила хоча б кількома пір'ячками долучитися до хорошої справи, а не просто написати статтю* (ВГ 12.03.2015, 8); *Петрушку сіють, попередньо замочивши та проростивши насіння* (В 12–18.03.2015, 8); *Коли, розмовляючи по скайпу, переконаю [...]* (ВГ 12.03.2015, 11); *Говорячи про Дюма, важко обійтися без цифр* (В-Н 24.01.2015, 7); *Про це повідомили у прес-службі статистики області, проаналізувавши дані за 11 місяців минулого року* (СіД 29.01.2015, 1); *Досвід свідчить, прогавивши його, наздоганяти буде непросто* (ЛЗ 10.04.14, 2).

Не відповідають синтаксичній нормі конструкції, ускладнені кількома групами однорідних слів, кожна з яких з'єднана за допомогою того ж сурядного сполучника. На сторінках волинських ЗМІ виявлено такі приклади: *У парку «Київська Русь» українці вшанували загиблих та спалили свої проблеми та образи* (ВГ 4.03.14, 12) (треба: *У парку «Київська Русь» українці вшанували загиблих і спалили свої проблеми та образи*); *Отож цей час нам це треба серйозно і критично осмислити і поставити собі нові цілі* (ЛЗ 15.04.14, 12) (потрібно: *Отож, цей час нам це треба серйозно і критично осмислити та поставити собі нові цілі*); *Такий спосіб доставки виключає небажані перешкоди від рельєфу місцевості та залежить лише від якості кабелю та відповідного обладнання* (СіД 12.02.2015, 4), яку доцільно було б подати так: *Такий спосіб доставки виключає небажані перешкоди від рельєфу місцевості і залежить лише від якості кабелю та відповідного обладнання.*

У досліджуваних газетах неодиноким трапляються випадки порушення усталеного порядку слів, як-от: *Поздоровити випускників та побажати їм успіхів у подальшій службі до Львова прибув особисто міністр оборони України генерал-полковник Степан Полторак* (ВГ 12.03.2015, 3); *В рік відзначення 930-річчя міста спільними зусиллями можна й треба його зробити чистим і впорядкованим* (ЛЗ 12.03.2015, 2); *В очі ліпить яскраве світло сонця з вікна* (В 26.02–4.03.2015, 13); *За правилами змагань, свою рибальську вправність рибалки мали демонструвати у два тури* (В 26.02–4.03.2015, 8) та ін.

На рівні складного речення в усіх аналізованих виданнях зафіксовано численні випадки неправильної побудови складнопідрядного речення з підрядною означальною частиною. Відповідно до синтаксичної норми, у таких конструкціях підрядна частина може займати або постпозицію, або інтерпозицію, але обов'язково після опорного субстантива [17, с. 223]. Тому правильна позиція пояснюваного слова – розміщення

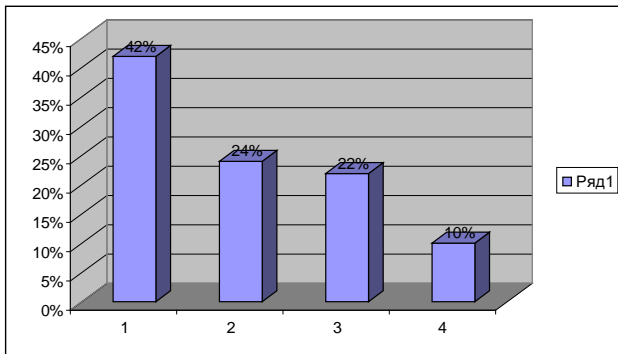

Рис. 1. Синтаксичні помилки на рівні простого речення

1 – помилки, пов'язані з головними членами речення; 2 – відхилення уживанні відокремлених членів речення; 3 – інверсовані синтаксичні конструкції; 4 – ненормативне оформлення однорідних членів речення

його безпосередньо перед сполучним засобом. Велика кількість складнопідрядних речень побудована всупереч цьому правилу. Так, у конструкції *Тобто в Кабмін повинні прийти міністри без політичних амбіцій, які займатимуться реформами та співпрацюватимуть з міжнародними фінансовими організаціями* (В-Н 11.02.14, 6) підрядна означальна частина розміщена після слова *амбіцій*, хоча насправді відноситься до субстантива *міністри*. Тож після редагування речення може мати таку структуру: *Тобто в Кабмін повинні прийти політично не амбіційні міністри, які займатимуться реформами та співпрацюватимуть із міжнародними фінансовими організаціями*. Аналогічну помилку демонструють конструкції: *Було побито один із найбільш знакових рекордів у світовому спорті, який протримався 21 рік* (ВГ 18.02.18, 12) (потрібно: *Було побито один із найбільш знакових світових спортивних рекордів, який протримався 21 рік*); *Автомобіль «Понтіак фایрберд» 1986 року випуску, що належав знаменитому «рятувальникові Малібу» [...], продано за \$152, 6 тис* (ЛЗ 17.04.14, 11) (варто: *Автомобіль знаменитого «рятувальника Малібу» «Понтіак файрберд» 1986 року випуску [...] продано за \$152, 6 тис*); *Ідеться передусім про помилки всіх попередніх влад, які призвели до нинішнього стану в Україні* (В-Н 23.04.14, 9) (нормативно: *Ідеться передусім про всі попередні політичні помилки, які призвели до нинішнього стану в Україні*) та ін. Також речення: *В обласному конкурсі народно-інструментальної музики «Калинова сопілка» [...], який нещодавно відбувся у Ковелі, одне з призових місць здобув ансамбль інструментальної музики педагогів Палацу учнівської молоді Луцька «Сузір'я»* (ЛЗ 12.03.2015, 6) сконструйоване всупереч цьому правилу.

Іноді трапляються помилки в складнопідрядному реченні з ненормативним чи невідповідним контексту сполучником. Так, на сторінках волинських газет виявлено такий приклад: *Це вкрай необхідно, що продовжити роботи з упорядкування занедбаних цехів* (ВГ 12.03.2015, 10) – тут потрібно вжити сполучник *щоб*.

Частотне помилкобезпечне місце в газетних текстах – складнопідрядні речення з кількома підрядними. Неодноразово фіксуємо помилкові місця, де дві підрядні частини поєднані за допомогою тих же сполучних засобів: *І тепер ми бачимо, що фактично в Енергетичній стратегії закладена нинішня динаміка, що дозволяє скоординувати з нею національний*

план (ВГ 11.02.14, 6) (треба: *І тепер ми бачимо, що фактично в Енергетичній стратегії закладена нинішня динаміка, яка дозволяє скоординувати з нею національний план*); *А Віталій Кварцяний на післяматчевій прес-конференції відверто назвав голкіпера «Чорноморця» героєм матчу і зізнався, що шкодує, що не запросив його раніше у свій клуб* (В-Н 12.03.2015, 16) – було б доречно забрати один сполучник *що*: *А Віталій Кварцяний на післяматчевій прес-конференції відверто назвав голкіпера «Чорноморця» героєм матчу і зізнався: шкодує, що не запросив його раніше у свій клуб*.

Зафіксовано випадок помилкового використання займенника: [...] *частиною належної йому* (треба: *їй*) *території поділилася й обласна телерадіокомпанія* (ВГ 8.04.14, 2). У досліджуваному текстовому контенті виявлено також конструкцію з помилково вжитим сполучним засобом щодо його родової категорії: *Ймовірно, через кілька днів хтось із них кинеться виправдовуватися, розповідати, що нічого не підписували, що взагалі не розуміють, як їхні імена там з'явилися тощо* (ВГ 13.03.14, 2), де в підрядних частинах неправильно використано числові форми дієслів, займенника та іменника. Тому після редагування речення могло б набути такого вигляду: *Ймовірно, через кілька днів хтось із них кинеться виправдовуватися, розповідати, що нічого не підписував, що взагалі не розуміє, як його ім'я там з'явилося тощо*.

На рівні складносурядного речення в аналізованих виданнях аномативів практично не зафіксовано.

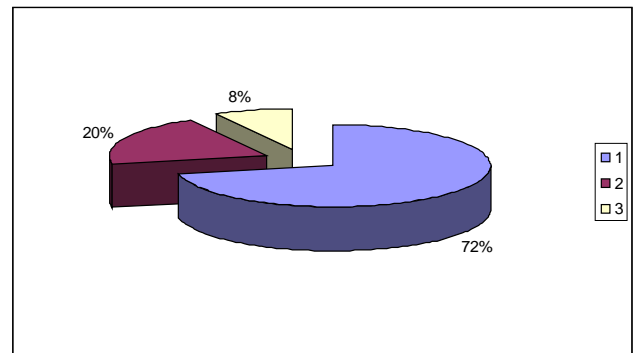

Рис. 2. Синтаксичні помилки на рівні складного речення

1 – оформлення підрядних означальних у складнопідрядному реченні; 2 – уживання сполучних засобів, що поєднують підрядні частини; 3 – інші синтаксичні помилки

Практичні поради щодо врахування синтаксичної побудови тексту подає О. Довженко в публікації «Як редагувати свій текст» [13]. Медіаексперт стверджує, що варто перечитати кожне речення окремо, виділивши його курсором або виокремивши з тексту. Дослідник переконаний, що «у такий спосіб можна виявити підступні синтаксичні помилки, неузгодженість членів речення, подвійну чи потрійну підрядність тощо» [13]. Якщо речення занадто довге, що його неможливо осягнути цілісно, то таку конструкцію потрібно скоротити або поділити на кілька частин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз помилкобезпечних синтаксичних місць в аналізованих ЗМІ на рівні простого речення свідчить, що найвищу частотність мають відхилення від норми, пов'язані з уживанням головних членів речення (42 % від загальної кількості виявлених

помилки). Часто трапляються неточності в послугуванні відокремленими членами речення (24 %). Непоодинокими також є інверсовані синтаксичні конструкції (22 %), бувають випадки ненормативного оформлення однорідних членів речення (10 %), інші аномалиї менш численні. Домінують неправильно побудовані конструкції з головними членами речення. Простежено також відхилення у вживанні відокремлених членів речення (62 %), зокрема поширених означень. Часто трапляються приклади з ненормативно вживаними обставинами та випадки порушення усталеного порядку слів.

На рівні складного речення переважають аномалиї, пов'язані з оформленням підрядних означальних частин у складнопідрядних реченнях (72 %). Менш поширені хиби в уживанні сполучних засобів, що поєднують кілька підрядних частин (20 %), та інші фактично одиничні випадки.

Література:

- Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки. *Вісник Черкаського університету*. Педагогічні науки. Черкаси : ЧДУ, 2001. Вип. 23. С. 10–13.
- Бондаренко Т. Г. До проблеми граматичних помилок у писемній формі комунікації. *Граматичні категорії української мови* : тези Всеукраїнської наукової конференції. Вінниця : ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2000. С. 18–20.
- Бондаренко Т. Г. Критерії виявлення мовних помилок під час редагування журналістських матеріалів. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. Т. 8. С. 112–117.
- Бондаренко Т. Г. Аномалиї-синтаксеми в структурі простого ускладненого речення (на матеріалі медіатекстів). *Актуальні проблеми металінгвістики* : збірник наукових статей за матеріалами IV Міжнародної наукової конференції. Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2005. С. 237–239.
- Бондаренко Т. Г. Синтаксичні аномалиї у структурі словосполучення (на матеріалі мови преси). *Гуманітарний вісник* : [всесукр. зб. наук. пр.]. Ч. 9 : Іноземна філологія. Черкаси : ЧДТУ, 2005. С. 143–147.
- Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. 18 с.
- Боярська Л. В. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг). URL : http://journalib.univ.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf
- Волощак М. Неправильно – правильно : довідник з українського слововживання (за матеріалами засобів масової інформації). Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2000. 128 с.
- Капелюшний А. Редагування в засобах масової інформації : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2005. 304 с.
- Капелюшний А. Росіянізми в телевізійному мовленні і в газетному тексті. *Телевізійна й радіожурналістика* : зб. наук.-метод. праць. Львів : [б. в.], 2002. С. 29–36.
- Сербенська О. Суржик: «низька мова», безлад чи мовна патологія. *Телевізійна й радіожурналістика* : зб. наук.-метод. праць. Львів : [б. в.], 2001. С. 16–20.
- Яворський А. Ю. Мовні помилки в журналістських текстах (на матеріалі одного номера газети «День»). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2011. № 1. С. 143–145.
- Довженко О. Як редагувати свій текст. *Медіалаб* : сайт. URL: <https://medialab.online/news/editing/> (дата звернення: 25.05.2022).
- Шульська Н. М., Зінчук Р. С. Помилкобезпечні синтаксичні місця на сторінках друкованих ЗМІ. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2019. Т. 30 (69). № 1. С. 48–54.
- Шульська Н. М., Римар Н. Ю. Порушення норм уживання словосполучень у сучасних друкованих засобах масової інформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*: зб. наук. пр. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2019 Вип. 40. Т. 1. С. 131–135.
- Шульська Н. М., Римар Н. Ю., Кардаш В. П. Редакторські неточності в журналістському тексті: помилки на рівні складного речення. *Prospects for the development of modern science and practice. Abstracts of XVI international scientific and practical conference*. Graz, Austria 2020. Pp. 402–406.
- Литвин О. Г., Голубінка Н. І. Проблеми культури слова в засобах масової інформації. *Український смисл*. 2018. С. 220–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2018_2018_24

Zinchuk R., Shulska N. Proofreading the most common syntactic errors in the language of print media

Summary. The article analyzes the most common mistake-trap cases in journalistic texts of the print media that occur at the syntactic level. The study was conducted on factual material extracted from the following local media in Volyn Region by the method of continuous survey such as “Volyn-Nova”, “Volynska Gazeta”, “Lutsk Zamok”, “Viche”, “Simia i dim”, “Volynski Novyny” (as printed edition it has been functioning since 2016). Examples of linguistic deviations from the current norms of the Ukrainian literary language at the level of syntax are revealed in newspaper texts. Negative material is classified according to the modern division of linguistic non-standards. The degree of language risk of inaccuracies at the level of simple and complex sentences is outlined in detail; the reasons for their occurrence are clarified. The most typical mistake-trap places are described and the database of recorded syntactic errors was compiled for media editors. We also offer step-by-step recommendations for improving the editing process and increasing the level of language literacy of the print media. It is found out that at the level of a simple sentence errors associated with the use of the main members of the sentence have the highest frequency; deviations in the use of isolated parts of a sentence often occur; there are inverted syntactic constructions; there are cases of non-normative layout of homogeneous members of the sentence. Other linguistic non-standards are not numerous. The level of a complex sentence is dominated by non-standard layout of relative clauses in compound sentences, less frequent cases of inaccuracies in use of conjunction means that join several subordinate clauses and other single cases. It is clearly observed that the use of the anti-error apparatus, which contains data on the most typical abnormal places at the syntactic level, should help to improve the editing process and increase the communicative efficiency of the media text.

Key words: proofreading, a syntactic error, language of the media, a complex sentence, a simple sentence, linguistic non-standard.